

De Grand Bazar

**verzoekt ons te melden
dat ondanks de gedeel-
telijke staking van het
personeel de magazijnen
voor het publiek ge-
opend blijven.**

De staking van 1936 in de Grand Bazar van Antwerpen

Luc Peiren
onderzoeker,
Amsab-ISG

In 1936 vond een algemene staking plaats in ons land. De werknemers veroverden minimumlonen, de 40-urige werkweek in zware sectoren, en het betaald verlof. Voor het eerst namen de bedienden van verschillende sectoren in groten getale en verspreid deel aan een algemene staking. In Antwerpen eisten de bedienden van de Grand Bazar de hoofdrol op. In dit artikel bekijken we het verloop en het belang van deze staking.

De Bond der Bedienden, Technici en Kaderleden (BBTK) werd opgericht in 1949 en bestond in 2019 precies zeventig jaar. Voor zover een vakbondscentrale jong kan zijn, is de BBTK dat dus zeker. Maar uiteraard heeft de organisatie veel diepere wortels. De voorloper van de BBTK, de Algemeene Bond der Bedienden, Magazijniers, Technici en Handelsreizigers van België, kortweg ABB, werd in 1919 opgericht door de fusie van verschillende socialistische bediendebonden die op het eind van de 19e eeuw waren ontstaan. Naar aanleiding van de zeventigste verjaar-

dag van de BBTK en ruim 125 jaar socialistisch bediendesyndicalisme schreven Amsab-ISG en zijn Waalse zusterorganisatie IHOES (Institut d'histoire ouvrière économique et sociale) een rijk geïllustreerde geschiedenis van de centrale.

Tijdens ons onderzoek stootten collega Camille Baillargeon van IHOES en ikzelf in het archief van de ULB op een interessant dossier in de archieven van de groep Grand Bazar/Innovation/Bon Marché (GIB). Dit dossier over de staking van de winkelbedienden van de Antwerpse Grand Bazar tijdens de algemene staking van 1936 is om veel redenen interessant. Zo bevat het foto's van de staking die in 1936 wel in de pers zijn verschenen, maar die nadien in de vergetelheid

Aankondiging in de plaatselijke pers waarin de Grand Bazar meedeelt dat de winkel ondanks de staking geopend blijft. (Archief van de groep GIB, ULB)

zijn geraakt. Het dossier is ook interessant omdat het werd samengesteld door de directie van de Antwerpse Grand Bazar zelf. Zo kunnen we nagaan hoe die de staking ervaarde en kunnen we haar visie naast die van de vakbond leggen. Het zal niet verbazen dat beide visies uiteenliepen en dat er hierover in de plaatselijke pers een perceptieoorlog werd gevoerd, die we konden reconstrueren dankzij de krantenknipsels in het dossier. Al die elementen werken we hierna verder uit. Maar eerst bekijken we kort de oprichting en werking van de Antwerpse socialistische bediendebond in het interbellum. We komen ook even terug op de algemene staking van 1936.

De socialistische bediendebond in Antwerpen

Wanneer deze bond, die op dat moment nog geen concrete naam had, juist werd opgericht, is niet echt duidelijk. *L'Employé*, toen het blad van de bediendefederatie van de Syndikale Kommissie (SK), meldde de stichting in haar nummer van 15 september 1919. De bond telde een honderdtal bedienden, Henry Bayet uit de Korte Stuivenbergstraat was secretaris. Voor WO I waren er in Antwerpen al socialistische bediendebonden actief, maar geen enkele was een lang leven beschoren en ze verenigden alle haast alleen bedienden van de plaatselijke coöperaties.

De Antwerpse bond sloot zich meteen aan bij de bediendefederatie, die zich wat later omvormde tot een heuse centrale, de Algemeene Bond der Bedienden, Magazijniers, Technici en Handelsreizigers van België (ABB). Lode Thijs werd de bezieler van de Antwerpse ABB, die onderdak vond in de lokalen van de Algemene Centrale in de Ommegangstraat 49. In 1925 telde die Antwerpse bond ruim 800 leden. Dat was al bij al weinig als we weten dat de bond behalve

de provincie Antwerpen ook Limburg en het Waasland bewerkte. Dat aantal was wel genoeg om ten laatste in 1923 een bestendig secretaris (Thijs) aan te wijzen. De organisatie telde naast bedienden uit de warenhuizen en industrie ook veel leden in de maritieme kantoren. Opvallend is dat de afdeling al vroeg de hand reikte aan concurrerende bonden om de belangen van haar leden te verdedigen. In 1926 werd een intersyndicale loonactie opgezet met het veel sterkere, liberale Unitas, de Tekenaarsvereniging en het christelijk Bediendensyndicaat van Handel en Nijverheid. Samen waren zij goed voor 7000 leden, van wie de helft werd aangeleverd door Unitas. Thijs was secretaris van deze, verder weinig succesvolle, intersyndicale samenwerking. In 1930 was Antwerpen met 2000 leden na Brussel de tweede grootste afdeling van de ABB. Anno 1932 kwam de organisatie in het defensief. Door de economische crisis van begin jaren 1930 werden de bedienden voor het eerst met het fenomeen werkloosheid geconfronteerd. Liefst één op de tien leden van de Antwerpse ABB was werkloos in 1931. Wie wel nog werkte, zag zijn loon dalen. Midden jaren 1930 keerde het economische tij echter en kromp de werkloosheid, ook onder de bedienden. Maar door de inflatie stegen ook de prijzen. Voor de Antwerpse ABB kwam het er toen op aan om de lonen op peil te houden. In oktober 1935 slaagde de bond er naar eigen zeggen in om de lonen met 10 tot 15 procent te doen stijgen, terwijl een loonsverhoging van 5 procent was vooropgesteld. Op het eind van het jaar rondde de Antwerpse afdeling door dit succes de kaap van 3000 leden.

Bijzonder nummer van *De Bediende*, waarin de Antwerpse afdeling van de ABB na de verkiezingen van 1936 de regering en het parlement oproept te luisteren naar de werknemers in het algemeen en de bedienden in het bijzonder. (Archief van de groep GIB, ULB)

NIEUW PARLEMENT NIEUWE REGEERING

Zullen deze organen van de wettelijke macht, vastberaden, de politieke vormen willen aanpassen aan de economische vormen?

De mannen, die regeeren, mogen de arbeidende massa, die hun het vertrouwen heeft geschonken, niet ontgoochelen.

Daarom moeten zij handelen met durf en vastberadenheid.

Zij moeten de democratie versterken, door den Arbeid te bevrijden van het juk der financieele, nijverheids- en handelsoligarchie.

VOOR DE GEESTESARBEIDERS

moeten zij de nieuwe rechten aanvaarden, vastgelegd in ons voorste voor herziening van de wet op het bediendencontract.

Zij moeten de patroons der groote firma's verplichten een degelijk minimumloon te betalen.

De Regeering moet de nederigen helpen in het veroveren van meer welstand en meer vrijheid, door de voorrechten der grooten te besnoeien.

Maar laat ons vooral de spreuk :

HELP U ZELF, ZOO HELPT U GOD, niet vergeten.

Wij moeten onze syndicale macht versterken!

Vooruit voor de verwezenlijking der beroepseischen en der sociale hervormingen !!

LAAT ONS HET VOORBEELD VOLGEN VAN ONZE FRANSCHE COLLEGA'S !!!

HET UITVOEREND COMITÉ.

Gewestelijke Afdeling ANTWERPEN-LIMBURG, Minderbroedersstraat, 12.

Algemeene Bond der Bedienden, Technici, Magazijnbedienden en Handelsreizigers van België

Gewestelijke Afdeeling Antwerpen

12, Minderbroedersstraat, 12

Aan de Bureel- en Magazijnbedienden !

Aan de Teekenaars, Technici, Assistenten-Apothekers !

Aan de Handelsreizigers en Meestersgasten !

Oproep tot Actie en Solidariteit !

Overal strijden de handarbeiders voor beter bestaansvoorwaarden.

Overal breiden de stakingen zich uit.

De veel te lage loonen, de slechts arbeidsvoorwaarden, de afjakkering, hebben de arbeiders tot dien stap doen besluiten.

De werkende klasse is vastbesloten tot het uiterste te strijden om de eischen van de Syndikale Commissie van België te veroveren.

- 1° Een bestaans-minimum ;**
- 2° De 40-urige arbeidsweek ;**
- 3° Het syndikaal recht ;**
- 4° Jaarlijksch betaald verlof.**

Deze eischen gelden eveneens voor de werkers en werksters op bureelen en magazijnen : de bedienden, de steno-dactylo's, de verkoopsters en verkoopers, techniekers, meestersgasten, enz., enz.

Vandaag past geen onverschilligheid meer, geen aarzeling, geen schrik, geen egoïsme !

Vandaag klinkt luid de roep : **HET MOET UIT ZIJN MET DE MISERIE ! UIT MET DE PATRONALE UIT-
BUITING !**

Vandaag zijn al de arbeiders, hoofd- en handarbeiders solidair. Allen zonder onderscheid stellen hun onmiddellijke eischen.

DRAAI OM A. U B.

De begindagen van de algemene staking

De licht opgaande economische fase lokte mee de algemene staking van 1936 uit. Na jaren van inleveren wilden de werknemers hun deel van de gestegen welvaart. De politieke context was er gunstig voor: de Belgische Werkliedenpartij (BWP) trad in maart 1935 toe tot de driepartijenregering-Van Zeeland en werd bij nieuwe verkiezingen in mei 1936 de grootste partij met 70 Kamerzetels, terwijl ook de communisten op links goed scoorden met 9 (+6) zetels. De BWP wilde wel opnieuw meeregeren op voorwaarde dat ook de werknemers konden profiteren van de economische heropleving.

De staking begon spontaan op 2 juni 1936 aan de Antwerpse haven en breidde zich snel uit. Midden juni 1936 waren er al zo'n half miljoen stakers. Pas toen trokken de SK en het Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV) het initiatief naar zich toe. Op 12 juni overhandigden de SK en de BWP hun eisen aan de toekomstige regeringsleider, Paul Van Zeeland (Katholieke Partij): een 40-urige werkweek, hogere lonen, betaald verlof, graduele verlaging van de pensioenleeftijd, verlenging van de schoolplicht enzovoort. Een dag later vormde Van Zeeland een regering met socialisten, katholieken en liberalen. Op 17 juni riep hij de eerste Nationale Arbeidsconferentie (NAC) samen om het eisenpakket, dat ook door het ACV onderschreven was, en de staking te bespreken. De NAC bestond naast Van Zeeland uit vertegenwoordigers van de vakbonden en werkgevers, en resulteerde in een loonsverhoging van 7 tot 10 procent,

Pamflet van de Antwerpse ABB met de concrete eisen van de (Antwerpse) bedienden met het oog op de algemene staking van 1936. (Archief van de groep GIB, ULB)

landelijke syndicale erkenning, syndicale vrijheid, hogere kinderbijslagen en zes dagen betaald verlof. De 40-urige werkweek kwam er enkel in delen van nijverheden met gevaarlijke of moeilijke werkomstandigheden.

Ook de bedienden leggen het werk neer

Tot 1936 was staken voor bedienden niet evident. Slechts een beperkt aantal was lid van een vakbond. In 1928 had de nationale ABB ternauwernood 7000 leden, terwijl de bevolkingstellers twee jaar later, in 1930, ruim 200.000 bedienden afvinkten. Ook toen was maar 11 procent of zowat 22.000 bedienden verzekerd bij een (syndicale) werkloosheidskas.

De economische crisis begin jaren 1930 zorgde echter voor een kentering. De ABB zag zijn ledental tussen 1928 en 1937 verdriedvoudigen: van 7015 tot 21.756. Geen enkele andere centrale van de SK deed beter. Dit zorgde voor een grotere strijdbaarheid. Dat bleek tijdens de algemene staking waaraan de bedienden voor het eerst in groten getale – toch voor hun doen – deelnamen. Hun staking was gelieerd aan die van de arbeiders, maar kwam met enige vertraging. In Brussel was het aantal stakende bedienden groot. In de grote banken en de verzekeringssector ging de staking door van 24 tot 30 juni. In totaal werd in Brussel gestaakt in zes banken, twaalf verzekeringsbedrijven en zeven handels- en industriële ondernemingen. Ook daarbuiten, met uitzondering van de Borinage, Brugge en Kortrijk, legden veel bedienden het werk neer: in Lessen in één onderneming; in Charleroi in twee banken en drie andere ondernemingen; in Gent in alle banken op de Crédit Anversois na, in één industriële onderneming en in de warenhuizen Priba en Sarma;

in Leuven bij de Sarma; in Luik werd gestaakt bij Crédit Anversois en in Verviers in de warenhuizen Innovation en Grand Bazar en in de textielsector. Ook bij de Nationale Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Werkloosheid (NDAW) werd zowat overal gestaakt.

Dat de staking bij de arbeiders succesvol was, leidde niet automatisch tot resultaten in de bediendesector. De solidariteit van de bedienden beperkte zich te vaak tot hun eigen onderneming of beroep. Bovendien waren de vakbonden niet of onvoldoende voorbereid op de onderhandelingen. De stakers hadden wel het verrassingselement mee: de werkgevers hadden de staking totaal niet verwacht en waren sterk onder de indruk van de strijdbaarheid van hun werknemers. Daardoor gingen ze vrij snel over tot onderhandelingen en kwamen ze tegemoet aan de vakbondseisen. Ook in veel bedrijven in de handels- en industriële sector kwamen gesprekken tussen werkgevers en werknemers op gang, ook al was de staking in die sector veel minder algemeen.

De grootste successen werden in de bankensector geboekt. In de banken had zich, net als bij de NDAW, van bij het begin van de staking een gemeenschappelijk vakbondsfront met de Landelijke Bediendecentrale (LBC)/Confédération Nationale des Employés (CNE) ontwikkeld. Deze nationale en professionele organisatie stuwde de bonden in de bankensector naar de beste resultaten.

Door de staking kregen de bedienden de minimale loonsverhoging van 7 procent, die de SK en het ACV eerder al voor de arbeiders hadden bedongen. Maar aan de arbeidsduur werd niet of nauwelijks geraakt. Bij de banken werd de arbeidsduur beperkt tot 38 à 42 uur per week. Toch was dit geen grote overwinning: in deze sector werd voor de staking ook al veel minder dan 48 uur ge-

werkt. De meeste industrie- en handelsondernemingen klokten na de staking af op een 48-urige werkweek. De bedienden kregen wel een betere verlofregeling dan de arbeiders. Bij de banken, de groothandel en de NDAW werd een betaald verlof van vijftien dagen uit de brand gesleept. In de industrie kregen de bedienden tien tot vijftien dagen, afhankelijk van anciënniteit en functie.

Bij de NDAW en bij de bankensector werd een paritair comité (PC) opgericht. In de bankensector leidde dat tot een vrij algemene syndicale erkenning. Ook in het verzekeringswezen werd de syndicale erkenning grotendeels gerealiseerd. In de kleinhandel en de industrie was dat minder het geval. Voor de bonden was de staking ook een succes omdat het conflict resulteerde in een toevloed van leden. In 1936 liep hun aantal op tot 36.000, in 1938-1939 tot 50.000, vooral in de banken- en industriële sector. De werkgevers trachtten het tij na de staking te keren met de oprichting van huissyndicaten of -mutualiteiten.

Antwerpse bedienden eisen 'broodnodzakelijke' maatregelen

In het Antwerpse realiseerden de bediendebonden in 1935 al koopkrachtverhogingen nadat de bedienden in de regio in de eerste helft van de jaren 1930 loondalingen hadden moeten slikken. Toen al waarschuwde de Antwerpse ABB dat de koopkracht van de bedienden daarmee niet genoeg hersteld was. Een 'Broodnodzakelijke Koopkrachtverhoging' was dan ook dé eis van de bedienden op de 1 meimanifestatie van 1936. Verder vroeg de Antwerpse ABB de syndicale erkenning met de oprichting van een PC, betaald verlof in verhouding tot de dienstjaren met een minimum van veertien dagen na één dienstjaar en de 39-, maximaal

LANDELIJKE BEDIENEN CENTRALE.
Bergaardenstraat, 19
A N T W E R P E N .

Antwerpen , 4 Juli 1936.

Aan het personeel van de "GRAND BAZAR IJN BON MARCHE".

Beste Vrienden,

Zoals te verwachten tracht het bestuur Uwer firma de staking te breken door twee oud beproefde middelen !
1°-Intimidatie : het berucht telegram.
2°-Looien door belofte : het bijwonen van een vergadering door den directeur belegd.

De twee middelen hoeven U niet te beïnvloeden, en toonen aan dat de firma zich bewust is, dat, indien U zich aan deze laatste poging niet laat vangen, de zak voor U gewonnen is ! !

Gij hebt plechtig beloofd U door geen valstricken te laten vangen.

Gaat niet binnen ! Het ordewoord is te 9 uur in het lokaal der Landelijke Bedienden Centrale, Korte Nieuwstraat ,

Geeft vooral geen gevolg aan den walgelijken dunkt op Uwe ouders en kennissen uitgeoefend. Deze zijn niet op hoogte van den toestand en loopen er te goeder trouw in.

Luistert naar ons en zij zullen er U zelf dankbaar voor zijn.

Niet binnen gaan in de BAZAR !!!!

Naar de vergadering te 9 uur !!!! Kiest ! een aalmoes of een deerslijk loon bij ons !

Geen verraders tusschen ons' !

Namens

de ALGEMEENE FOND VOOR
BEDIENEN.

Thys.

de LANDELIJKE BEDIENEN
CENTRALE.

De Ridder.

Pamflet van de Antwerpse afdelingen van de ABB en de Landelijke Bediendencentrale, 4 juli 1936. Daarin wordt het personeel van Grand Bazar opgeroepen om niet toe te geven aan de druk van de directie om terug aan de slag te gaan. (Archief van de groep GIB, ULB)

40-urige werkweek, minimumlonen, hygiënische bureaus en magazijnen enzovoort.

In het spoor van de algemene staking volgden bediendestakingen in de NDAW van Antwerpen, in de maritieme kantoren (Agence Maritime Internationale, Comptoir van Ommen ...), in meerdere socialistische instellingen (Federatie van Coöperatieven, Koöperatief Verbond ...), industriële ondernemingen (Titan Anversois Hemiksem, Constructor ...), warenhuizen (Priba, Grand Bazar ...) en Kredietbank. De duur van de stakingen varieerde tussen een halve dag (Bernardino Vordea) en

een week (de NDAW-vestigingen in Antwerpen, Mechelen en Sint-Niklaas).

In al deze bedrijven werden loonsverhogingen afdwongen: door staken of door onderhandelen. De norm van de Antwerpse ABB was een loonsverhoging van 25 procent voor bedienden die minder dan 1000 BEF per maand verdienden, 20 procent voor wie 1001 tot 1500 BEF verdiende, 15 procent voor wie 1501 tot 2000 BEF verdiende en 10 procent voor wie 2000 BEF of meer verdiende. Die norm werd lang niet overal gehaald. In enkele bedrijven werden de lonen helemaal niet

Aan het Publiek, Aan de Verkoopsters, Verkoopers en ander Bediendenpersoneel van de Galeries du Bon Marché, Antwerpen.

MEDEBURGERS,

In Juli van dit jaar hebben wij in bovengenoemden BAZAR de toevlucht tot STAKEN moeten nemen om toch maar eenigszins verbetering te krijgen in de archi-slechte loonen van het bediendenpersoneel.

Tijdens dit conflict heeft de Directie gepoogd de Bazar toch open te houden.

Dank zij mede de solidariteit van het Antwerpsch Publiek, die begreep, is die strijdbrekerspoging mislukt.

Op 7 Juli werd in het Ministerie van Arbeid en Sociale Voorzorg te Brussel een vergelijk tusschen de strijdende partijen getroffen.

De loonen werden toen lichtelijk verhoogd met terugwerkende kracht, maar sindsdien werd die luttele verhooging achterhaald door de verduring van het levensonderhoud. Het Index-Nummer steeg sinds Juli met 34 punten.

Tijdens de onderhandelingen voor beëindiging van het Conflict gaf de Directie plechtig haar woord **NIEMAND WEGENS STAKINGSFEITEN TE TREFFEN** en het personeel **VOLDOENING TE SCHENKEN**.

En hoe hield zij haar woord ?

Tot nu toe werden meer dan **VIJFTIG** bedienden-verkoopsters en verkoopers afgedankt.

Al die verondersteld werden op de stakersvergaderingen het woord te hebben genomen werden al op de straat gezet.

Stelselmatig wordt het **PERSONEEL** dat in Juli voor zijn recht op bestaan opkwam, afgedankt en vervangen door andere bedienden.

ER WORDT DAARBIJ NIETS ONTZIEN, GEEN JAREN DIENST, GEEN BEKWAAMHEID, GEEN OUDERDOM, NIETS NOCH NIEMAND.

Het Bilan van den Bazar wijst nochtans op een millioen 800 duizend frank netto winst.

En deze winst werd verwezenlijkt in 1935-1936 door de **UITBUITING** van **DITZELFDE** personeel dat nu **ONMEEDOOGEND WORDT GEBROODROOFD**.

Medeburgers, wij vragen U aan deze wandaden der Directie te denken, als ge binnentreedt in dit **VERKOOPPAALEIS**.

Aan U Collega's, vragen wij in naam van al uw werkzusters en broeders niet te versagen : **TROUW AANGESLOTEN BLIJVEN AAN UW VAKORGANISATIE.**

Degenen onder U die nog niet gesyndikeerd zijn, raden wij aan, **ONVERWIJLD** aan te sluiten.

**UW VAKORGANISATIE ZULT GE MEER DAN OOIIT NOODIG HEBBEN !!
DE MACHT DER UITBUITERS DIENT GEBROKEN.**

Namens de Landelijke Bediendencentrale,
Beggaardenstraat, 19, Antwerpen
DE RIDDER, J.

Namens de Algemeene Bond der Bedienden,
Minderbroedersstraat, 12, Antwerpen
THYS, L.

verhoogd, in enkele warenhuizen niet zoals beloofd. Ook de koppeling van de lonen aan de index werd niet overal gerealiseerd en ook andere eisen werden niet altijd ingewilligd.

De banken (Banque de Bruxelles en Kredietbank), de meeste maritieme kantoren en Priba stemden wel in met de syndicale erkenning via de oprichting van een PC. Maar elders werd hier met geen woord over gerept. Ook de gevraagde arbeidsduurvermindering werd lang niet overal gerealiseerd. Hier liepen de coöperaties voorop. Vooruit Mechelen keurde de 40-urige werkweek goed, het Koöperatief Verbond de 39,5-urige werkweek en in enkele bedrijven werden tien tot veertien dagen betaald verlof afgedwongen.

De Antwerpse Grand Bazar: directie vs. stakers

In de Grand Bazar van Antwerpen bestond al voor de staking een plan om de lonen te verhogen. In april-mei 1936 onderzocht de Chambre Syndicale des Grands Magasins de Belgique het betaald verlof en de minimumlonen in de sector. Dienstnota nr. 51 van 18 juni beval nadien aan om nieuwe loon- en arbeidsvoorwaarden te laten ingaan vanaf 1 juli. Leerjongens en -meisjes zouden (in een 48-urige werkweek) 400 BEF per maand krijgen, hulp- en volwaardige bedienden jonger dan 18 jaar 500 BEF, mannelijke bedienden van 18 tot 21 jaar 600 BEF, hun vrouwelijke collega's 550 BEF en bedienden ouder dan 21 jaar zouden 800 BEF (mannen) en 600 BEF (vrouwen) verdienen. Na één dienstjaar moesten bedienden één week betaald verlof

krijgen, na twee jaar twee weken en na tien jaar meer dan twee weken. In het Antwerpse pasten de warenhuizen Bon Marché, Innovation, Sarma en Priba Dienstnota nr. 51 toe, al dan niet na een staking. Op 30 juni was ook Grand Bazar aan de beurt. Op 1 juli riepen de vakbonden het personeel samen. De dag nadien trokken drie vakbondsvertegenwoordigers naar directeur Deslandes. Die weigerde met hen te praten omdat zij niet behoorden tot het personeel. Een personeelsvergadering op 2 juli riep toen de staking uit. Op 3 juli was de winkel toch open door de inzet van de bureelbedienden. De politie hield twee ingangen vrij voor de klanten. Bij het eigenlijke winkelpersoneel, dat 700 man telde, waren er 500 stakers. De vakbondsvertegenwoordigers kwamen opnieuw tevergeefs langs en maakten bekend dat het overleg bij Priba en Uniprix tot loonsverhoging en syndicale erkenning had geleid. Daarop vroegen de bonden aan de minister van Arbeid om te bemiddelen.

Op 4 juli sprak directeur Deslandes het personeel toe. Personeel en stakers waren hiervoor uitgenodigd per brief of telegram. Deslandes erkende dat het personeel in de voorgaande jaren met loondalingen inspanningen had geleverd en dat loonsverhogingen mogelijk waren. Maar hij zei ook dat de situatie van de winkel nog altijd precair was door de gevolgen van de economische crisis en dat de toepassing van Dienstnota nr. 51 een jaarlijkse kostenverhoging van 1 miljoen BEF met zich mee zou brengen. Hij beloofde ook geen sancties te nemen tegen de stakers. Later die dag sprak hij met de door de minister aangewezen bemiddelaar-arbeidsinspecteur. Opnieuw verwees hij naar Dienstnota nr. 51 om duidelijk te maken dat er een loonsverhoging zat aan te komen. Hij trok wel de legitimiteit van de

Pamflet waarin de Antwerpse ABB de directie van Grand Bazar aanklaagt omdat die, ondanks eerdere beloftes, toch bedienden die aan de staking hadden deelgenomen, ontsloeg. (Archief van de groep GIB, ULB)

vakbondsvertegenwoordigers in vraag. Dat waren volgens hem veelal arbeiders die zich hadden aangesloten bij een bediendebond. Ook nu wees hij op de 'precaire situatie' van het bedrijf na de crisis van de vroege jaren 1930. Intussen verhardde het conflict.

Hoewel de burgemeester van Antwerpen een samenscholingsverbod voor meer dan vijf personen had uitgevaardigd, hinderden groepen stakers de werkwilligen. De directie zorgde dan weer voor bestelwagens om werkwilligen van en naar het werk te vervoeren. De stakers jowden de werkwilligen uit en slaagden erin om één wagen te stoppen en de winkeljuffrouwen die erin zaten, te doen uitstappen, waarna de politie de orde herstelde. De directie stuurde in deze fase telegrammen naar de stakers en waarschuwde hen dat zij als ontslagnemend beschouwd werden als ze bleven staken.

Op 7 juli vond een verzoeningsvergadering plaats op initiatief van de algemeen inspecteur van het ministerie van Arbeid. De vergadering leverde een compromis op: een beginnend maandloon op 16 jaar van 460 BEF, op 18 jaar van 550 BEF, op 18 jaar en een dienstjaar van 575 BEF en op 18 jaar en twee dienstjaren van 600 BEF. Lode Thijs stemde namens de vakbonden in. Een zekere Thiriaux deed dat voor de directie op voorwaarde dat het werk meteen hervat werd en dat het akkoord bekrachtigd werd door een PC. Zo geschiedde, waarna de lonen met terugwerkende kracht, vanaf 1 juli, werden verhoogd en er geen sancties kwamen.

The day after

In een toespraak tot het werkwillige personeel op 8 juli bevestigde de directie de overeenkomst die, naar eigen zeggen, loonsverhogingen tot 30 procent met zich meebracht.

Om deze mogelijk te maken, moest wel een hoger verkoopcijfer gerealiseerd worden. De stakers werden per telegram uitgenodigd om op 9 juli om 9 uur het werk te hervatten. Over de syndicale erkenning werd met geen woord gerept. Toch werd deze geclaimd door de vakbonden en door *Volksgazet* in zijn editie van 8 juli. Op dat punt ontspon zich na de staking een discussie. Voor de directie was van enige syndicale erkenning geen sprake. Voor de vakbonden en *Volksgazet* waren de vakbonden de facto erkend door de toezegging dat er verder overleg zou zijn in een nog op te richten PC voor de sector. Voor *Volksgazet* volstond het gegeven dat directie en vakbonden onderhandeld hadden. Dit leidde tot een welles-nietesdiscussie waarbij de socialistische pers de bonden steunde en de burgerlijke pers de directie.

Na de staking wraakte Thijs het feit dat enkele warenhuizen hun loonbeloftes niet helemaal hielden en dat Grand Bazar toch stakingsleiders aan de deur zette. Ook een PC voor de (groot)warenhuizen werd voor WO II niet meer gerealiseerd. Om de invloed van de bediendebonden in hun bedrijven te counteren, richtten sommige werkgevers ook in Antwerpen beroeps- of ondernemingsorganisaties op. Daarmee probeerden ze zoveel mogelijk bedienden uit de klauwen van de vakbonden te houden. De directie van Grand Bazar bedankte ten slotte de politie voor haar optreden en stortte daarom na de staking een som van 1000 BEF in de kas van de Fraternelle des Policiers du Grand Anvers en Stille Hulp.

Reportage van de bediendestaking in de Antwerpse Grand Bazar in 1936. Foto's: © Laury Vergauwen (Archief van de groep GIB, ULB)

